

Zorica MRVALJEVIĆ*

KULTURNI IDENTITET I GLOBALIZACIJA

Globalizacija kao integracioni ili objedinjavajući proces, nasilan, dobrovoljan ili spontan, na lokalnom, regionalnom, državnom i širem prostoru, ima višemilenijumsku istorijsku dimenziju. Širenje svjetskih religija, na primjer, čije se postojanje mjeri milenijumima, jedan je od najboljih dokaza mogućnosti objedinjavanja raznih vjerovanja i kulturnih ispoljavanja proizašlih iz njih na svjetskom nivou.

U savremenom dobu, ovaj proces je naročito aktuelan posljednjih decenija, zahvaljujući velikim silama i njihovoj politici dominacije, kako na vojnom planu tako i na planu ekonomije i kulture u najširem smislu. Shodno tome, postala je predmetom brojnih interesovanja, razmatranja i objašnjavanja, političkih ili naučnih, koja u konačnom daju definiciju globalizacije u raznim oblastima čovjekovog djelovanja i sa svim prednostima i manama koje sobom nosi. Dok prema jednim globalizacija vodi progresu i blagostanju u svim oblastima ljudskog angažovanja i ispoljavanja, prema drugima to je destruktivan proces koji neminovno ima, ili će imati, za posljedicu još veće podjele i sukobe civilizacija i kultura.

Među brojnim definicijama globalizacije izdvajam onu koja je objašnjava kao „proces ekonomskog, političkog, socijalnog i kulturnog djelovanja na nadnacionalnom nivou, koji na globalnom nivou mijenja ustaljene političke, privredne, socijalne i kulturne odnose. Bitna determinanta ovog procesa je tehnološki razvoj koji omogućava prostorno i vremensko smanjivanje svijeta”.¹ Drugo objašnjenje upućuje na „proces što ga uzrokuje djelovanje svjetskog sustava te uspostavljanje, u svjetskim razmjerama gospodarske, politič-

* Mr Zorica Mrvaljević, Muzeji i galerije Podgorice

¹ Prof. dr Tihomir Gligorić, *Osobine naroda*, BINA, Banja Luka, 2007, str. 95.

ke, kulturne, ekološke i informacijske djelatnosti i globalne međusobne povezanosti društva”².

U kulturnom aspektu „proces globalizacije doprinosi otvaranju granica lokalnih kultura i političkih zajednica, a preobražavajući pojedinačna iskustva u rasprostranjene informacije širom sveta, doprinosi razvoju jedne globalne kulture povezujući različita kulturna dostignuća i stavljajući ih na uvid svih naroda. Nije manje važno da se na taj način može prevazići etnocentizam i nacionalizam, koji proizvodi zatvorene i izolovane kulture, gajeći ksenofobiju prema različitosti (naravno pod uslovom da se postigne stvarna kulturna razmena, u vidu interkulturene komunikacije i izbjegne asimilacija od strane dominantne kulture)”³.

Osnovno pitanje koje se nameće, u kontekstu globalizacije kulture, jeste pitanje kulturnog identiteta koji podrazumijeva kolektivno osjećanje pripadnosti, zasnovano na spoznaji nekih zajedničkih odrednica kao što su: država, teritorija, istorija, etnička bliskost, sistem vrijednosti, jezik, religija, tradicija, forme narodne kulture, kulturno nasljeđe itd., koje u datoj situaciji čine osnov identifikacije i specifičnosti u odnosu na druge. Takođe, kulturni identitet je „proces u kojem se direktno sučeljavaju potrebe za univerzalizacijom pojedinih kultura i neminovnost poštovanja svih posebnosti. Tim procesom utemeljuju se ključne kulturne vrijednosti i istovremeno poriče njihova hijerarhizacija. Traženje kulturnog identiteta postaje funkcija kulture, pri čemu potvrđivanje osobenog identiteta zahtijeva međusobnu komunikaciju”⁴.

Za globalizaciju kulture od presudnog su značaja tehnološki napredak i elektronske komunikacije, koji omogućavaju brzi protok informacija na planetarnom nivou, kao i mas-mediji koji obavještavaju, upoznaju i komentarišu razne svjetske kulture i aktuelna kulturna ispoljavanja. Takođe, moderna transportna sredstva, razvijene saobraćajne mreže, transnacionalne kompanije, pojednostavljuju direktan kontakt i upoznavanje sa kulturnim osobenostima raznih naroda, a samim tim i ubrzavaju mogućnost njihovog prožimanja ili preuzimanja.

U strategiji razvoja Evrope kultura se posmatra kao jedna od glavnih poluga razvoja i faktora integriteta, između ostalog i zbog odnosa javnosti prema njoj. Dvije trećine Evropljana, anketiranih uoči 1992. godine, kulturu, medije i sistem vrijednosti ističu kao glavne aktere budućih integracija, pri čemu kul-

² Anđelko Milardović, *Mali leksikon globalizacije*, CPI, Zagreb, 2002, str. 92.

³ Zagorka Golubović, *Poruke i dileme minulog veka*, IP Filip Višnjić, Beograd, 2006, str. 194.

⁴ Dragan Koković, *Pukotine kulture*, Prometej, Novi Sad, 2005, str. 298.

tura mora biti regulativ koji daje mjeru stvarima i procesima, implementirajući naučna dostignuća u kontekst humanizma i opšteg napretka.⁵

Obimna istraživanja na problematici tradicije i identiteta vršena su u Evropskoj zajednici i, s tim u vezi, donijete su brojne konvencije, preporuke i rezolucije. Osnovna saznanja i namjere iskazuju težnju da se iz tradicije pojedinih zemalja i etničkih zajednica suzbiju iskustva i poruke koje bi mogle doprinijeti konfrontacijama i političkim surevnjivostima, kao i one koje usporavaju tempo razvoja i stimulišu retrogradna kretanja. Pitanja originalnosti određene zajednice svode se na jedan dosta sužen, ali veoma efekatan, izbor iskustava i poruka iz tradicije, koji se kvalifikuju kao materijalno i nematerijalno kulturno nasljeđe. O tome, tokom posljednjih dvadesetak godina, veoma detaljno raspravljaju i preciziraju brojni dokumenti Savjeta Evrope, kao i *Smjernice za razvoj zakonodavstva i upravnih sistema u oblasti kulturnog nasljeđa* iz 2000. godine. Posebno je interesantan pregled programskih politika na planu kulture u publikaciji *Evropsko kulturno nasljeđe*, koju je izdao Savjet Evrope 2000. godine, u kojoj se potencira građenje evropskog kulturnog identiteta uz istovremenu zaštitu distinktivnih obilježja koja predstavljaju izvor bogatstva tog identiteta. Ovaj proces podrazumijeva očuvanje i unapređivanje brojnih kulturnih identiteta, njihovih raznolikosti i njihovih zajedničkih temelja, putem upoznavanja, razumijevanja i međusobnog vrednovanja i uvažavanja. Interesantno je zapaziti da njihova klasifikacija kulturnog nasljeđa ne koristi odrednicu etničkog ili etnološkog nasljeđa, vjerovatno iz razloga što teži da razvrstava na više užih cjelina. Tako, na primjer, ustaljeno je razvrstavanje na arhitektonsko, arheološko nasljeđe, pokretno nasljeđe, duhovno nasljeđe i kulturno okruženje ili pejzažna panorama. Takođe, kada tretira originalne umjetničke predmete i instalacije, koje imaju veliki značaj sa umjetničkog, istorijskog ili kulturnog stanovišta, predmeti od etnološkog značaja zauzimaju samo najuži dio etničkih obilježja iz oblasti kulture odijevanja i stanovanja. U tim klasifikacijama izdvajaju se kao posebne cjeline predmeti narodne umjetnosti od različitih materijala, zatim stare knjige, dokumenti i publikacije, predmeti vezani za istoriju, uključujući istoriju nauke i tehnologije, istoriju ratovanja itd. U posebne cjeline tretiraju se takođe i događaji od nacionalnog značaja, život nacionalnih vođa, mislilaca, naučnika, umjetnika, kao i svi ostaci i predmeti ili bilo koji tragovi ljudskog postojanja koji su svjedočanstvo o epohama i civilizacijama.

⁵ Novica Samardžić, *Kultura kao traganje za smislom, Crna Gora pred izazovima budućnosti*, Zbornik radova sa nacrtom programa Matice crnogorske, Cetinje, 1996.

U vezi sa pruženjem podrške državama koje donose ili reformišu svoje zakone u oblasti kulturnog nasljeđa, u aktivnostima Savjeta Evrope prednost je data programskim pristupima, odnosno edukaciji i razvijanju svijesti o njegovom značaju kao konstituentu identiteta, u odnosu na propisivanje konkretnih zakonskih mjera zaštite za koje se podrazumijeva da su prilagođene evropskim standardima.

Da li je moguće sačuvati bogatstvo raznolikosti kulturnih identiteta ili će nestati i biti asimilovano u procesima integracija, koje su realnost savremenog doba, i naročito u ekspanzionističkim naletima kultura moćnih sila? S obzirom na to da se kulturno nasljeđe nalazi u osnovi identiteta, narodnog, nacionalnog ili državnog, interesantno je pomenuti i naučnu konferenciju održanu u Strazburu osamdesetih godina prošlog vijeka, na kojoj se raspravljalo o pitanju identiteta u kontekstu sve intezivnijeg prožimanja i razvoja Evropske zajednice država i naroda. Doneseni su zaključci da zemlje članice treba da pojačaju afirmaciju sopstvenog kulturnog nasljeđa u obrazovanju, nauci i kulturi, da adekvatno prezentuju svoje pokretne i nepokretne spomenike kulture i, najzad, da intezivno njeguju naslijeđene duhovne vrijednosti, posebno folklor i jezik. Ukoliko realizuju takve programe, nema opasnosti od izumiranja narodnih i nacionalnih vrijednosti i identiteta.

Što se tiče crnogorskog kulturnog identiteta, prema mnogo čemu je specifičan i nije teško uočiti razlike u komparaciji sa identitetima drugih naroda i država, s obzirom na to da, uprkos promjenama i prohtjevima modernog doba, u osnovi ima tradicionalne vrijednosti nastajale u vremenu dugovjekovne borbe za fizički i duhovni opstanak. Cjelokupna duhovnost toga vremena i sva kulturna ispoljavanja bila su u funkciji homogenizacije i mobilnosti zajednice za pružanje što uspješnijeg otpora moćnim osvajačima. Epska poezija, tužbalice, leleci, narodne pjesme i igre na svadbama i drugim okupljanjima, duhovna ispoljavanja u svakodnevnom životu, običaji oko rođenja ili smrti – bili su uglavnom prilagođeni ideologiji društvenog organizovanja, monolitnosti i homogenosti. Jedan od tih kulturnih fenomena bila je i izvanredno raskošna i lijepa crnogorska svitna narodna nošnja, proizišla iz tradicije dinastije Crnojevića, kojom se takođe težila dokazivati samosvojnost i izuzetnost crnogorskog naroda, naročito u situaciji kada je neprijatelj imao rigorozne propise o oblačenju potlačenih naroda. Iz toga se, neminovno, morala razviti izražena osobenost crnogorske tradicije – poseban respekt prema naslijeđenim materijalnim i duhovnim vrijednostima. Pored dugovjekovnog oružanog otpora ovo je bila istaknuta dimenzija za dokazivanje i potvrđivanje narodne samosvojnosti i legitimnosti prava na državnu samostalnost i nezavisnost.

Nedostatak institucija kulture koje bi organizovano vodile računa o kulturnom nasljeđu u dužem istorijskom periodu prisustva otomanske sile i drugih agresora na našem prostoru, uslovi za to su se stekli tek nakon Berlinskog kongresa 1878. godine i konačnog priznavanja Crne Gore kao nezavisne države, moglo bi nametnuti utisak da su se u Crnoj Gori zanemarivale kulturne i duhovne vrijednosti uopšte. U stvari, da je odnos prema sopstvenoj kulturi bio nepromišljen i spontan, bez naročitih pretenzija da se njene tekovine ostave potomstvu kao značajna dimenzija potvrde trajanja i postojanja. Međutim, analizom istorijskih prilika, sociokulturnih i sociopsiholoških, stiče se prava slika o specifičnom razvoju i utemeljenju crnogorskog kulturnog identiteta. To je na pravi način prokomentarisao Pero Šoć, poznati crnogorski naučni i kulturni radnik, konstatujući da „pogrešno misle svi oni koje takve tvorevine obilježavaju slučajnim. Nije to bila iskra koja se namah pojavi pa ugaši. To je bio odbljesak borbe, kulturnih shvatanja i potrebe jednog naroda. Ta vatra je zagrijavala duhove, čeličila u borbi. Ona je narod spasla od mraka i izvela na svjetlost”.⁶

Značajan dio naših naslijeđenih vrijednosti ne može bitno stimulisati savremenost, ali u tradiciji Crne Gore ima i dosta pozitivnih vrijednosti, iskustava i poruka, koje i te kako mogu biti inspirativne u stvaranju i njegovanju identiteta, prepoznatljivog i konkurentnog u aktuelnim procesima evropske i svjetske integracije i globalizacije. Među njima, ovom prilikom samo bih apostrofirala, kao posebno značajno, raznolikost i bogatstvo materijalne i duhovne kulturne baštine, stvarane na multietničkim i multikonfesionalnim osnovama. Nije potrebno nešto više ukazivati na istorijske okolnosti koje su dovele do kulturnog nasljeđa kojim danas raspolaže Crna Gora i kojim treba da potvrđuje identitet naroda i države na svom putu ka Evropskoj zajednici naroda i država. Samo, neminovno, treba potencirati istorijsku pobjedu suživota, prožimanja i stvaralaštva na našim prostorima, uprkos dominaciji politike velikih sila i njihovih interesa. Jer u vjekovnim traumama borbe za opstanak, narod ovog područja shvatao je i koliko je bilo moguće njegovao prijateljstvo sa svojim sunarodnicima, bez obzira na etničke i religijske raznolikosti, stvarajući multikulturni korpus jedinstvenog karaktera kojim se danas identifikujemo pred svijetom.

Bez zalaženja u dublju prošlost objašnjenje ovog, može se reći kulturnog fenomena, ne bi bilo dovoljno argumentovano bez osvrta na politiku knjaza i kralja Nikole koji je imao vrlo suptilan pristup tom pitanju. I u zakonodavstvu

⁶ Pero Šoć, *Prilozi za kulturnu istoriju Crne Gore*, Beograd, 1939, str. 4.

i u političkom djelovanju veoma je vodio računa da obezbijedi ravnopravnu poziciju katoličkog i muslimanskog stanovništva, sa svim etničkim posebnostima, u tada veoma moderno zasnovanoj i opštepriznatoj knjaževini i kasnije kraljevini Crnoj Gori. Na inicijativu knjaza Nikole, 1886. godine potpisan je ugovor (Konkordat) između Crne Gore i Vatikana kojim se definiše položaj Rimokatoličke crkve u Crnoj Gori. To je bio jedinstven primjer sporazuma o međusobnim pravima i obavezama koji je crnogorskoj državi donio dodatnu afirmaciju u međunarodnim odnosima. Knjaz Nikola donosi čitav niz uređaba o zaštiti prava i običaja muslimanskog stanovništva. U četvrtom tomu obimne studije *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, Pavel Rovinski ukazuje da je relativno brzo prestalo iseljavanje muslimana „jer su ubrzo osjetili da promjena položaja nimalo nije pogodila njihove materijalne interese, a i njihova vjera je ostala takođe neprikosnoveni”⁷. Dalje navodi da je sam knjaz prema njima bio blagonaklon i da je ukazivao pažnju njihovim pravicima postavljajući ih i na odgovorne položaje. Interesantan je, na primjer, detalj iz *Naredbe* knjaza Nikole iz 1884. godine, u kojoj oslobađa muslimane od obaveze skidanja kape pred vladarom i drugim dostojanstvenicima, „u zamjenu čega činiti će kako im vjera i običaji nalaže”⁸. To je uveliko motivisalo crnogorski narod da pokaže prijateljstvo prema muslimanima jer, kako je konstatovao Rovinski, „crnogorski narod, uopšte tolerantan u religioznom pogledu, odmah je prema njima zauzeo stav kao prema starim poznanicima, susjedima sa kojima su okončali sve stare sporove i neprijateljstvo, i ostale su samo uspomene koje su izgubile oštrinu, ali nijesu lišene čari kao sva sjećanja na davna i zaviijek prošla vremena”⁹. A, kako on primjećuje, i kod muslimana se razvijala velika priveženost svome zavičaju.

Ova podsjećanja na politiku knjaza i kralja Nikole prema etničkim i religioznim manjinama u tadašnjoj Crnoj Gori iznosim iz razloga što su uveliko doprinijela jačanju multikulturalnosti i lijepog suživota koji su danas veoma aktuelni u kulturnoj identifikaciji Crne Gore i predstavljaju veliko bogatstvo kojim se afirmišemo pred Evropom i svijetom, čim se ponosimo i na čemu nam mogu pozavidjeti i mnogo veće i civilizovanije države.

Teritorija savremene države Crne Gore hodom istorije preživljavala je burna previranja, konfrontacije, sučeljavanja, razaranja i razne druge traume. Ona se našla na razmeđi Istoka i Zapada, žestokih suočavanja i sudara veli-

⁷ Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, tom IV, Cetinje – Novi Sad, 1994, str. 183.

⁸ Zorica Mrvaljević, *Crnogorska narodna nošnja*, Podgorica, 2006, str. 75.

⁹ Pavel Apolonovič Rovinski, isto.

kih i malih sila, religija, različitih osvajača, epidemija, prirodnih katastrofa itd. Pritome, nastajale su i nestajale brojne kulturne vrijednosti, materijalne i duhovne, a ono što sada baštiniamo predstavlja značajan fond ne samo u opusu kulturnih dobara Crne Gore već i šireg prostora i fundament njenog kulturnog i nacionalnog identiteta. Ovo je utoliko više značajno kada imamo u vidu da je „uvriježeno mišljenje da neki narod ne može steći pravo na nacionalnu državu dok ne afirmiše svoju kulturnu specifičnost i stekne svijest o njoj. Upravo se zato danas nekim malobrojnim narodima negira kulturna posebnost, a tradicija im se smiješta u tuđi korpus; to je najefikasniji način da se spriječi emancipacija tog naroda i hegemon zadrži uticaj nad njim”.¹⁰

S tim u vezi, kao mala i ponovo afirmisana država koja teži da postane članica EZ i u vrijeme zahuktale globalizacije u svim oblastima ljudskog djelovanja i ispoljavanja, Crna Gora je u situaciji da mora dosta brzo, ali i studiozno, rješavati bitne postulate na planu zaštite kulturnog nasljeđa i afirmacije identiteta države, nacije i nacionalnih manjina. To je utoliko aktuelnije budući da do sada nije dovoljno urađeno na planu adekvatne institucionalizacije i naročito valorizacije tradicionalnog iskustva, kako bi se moglo pouzdano izdvojiti i njegovati kao kulturno nasljeđe. U stvari, još uvijek ni približno nije dostignut onaj nivo i društveni respekt koji postoji u većini danas razvijenih zemalja kod kojih nauka i kultura u njemu traže i nalaze glavne dokaze na planu narodnog, nacionalnog ili državnog kontinuiteta i identiteta, ali i inspiraciju za obrazovne, kulturne, turističke i brojne druge programe.

Što se tiče institucionalne i pravne zaštite naše kulturne baštine, ona se u kontinuitetu može pratiti više od 150 godina. Već 1868. godine u Finansijskoj reformi, koju je usvojila Narodna skupština Knjaževine Crne Gore, a kojom je „prvi put poslije nekoliko vijeka izvršeno razdvajanje državne kase i kase crnogorskih mitropolita i kasnijih njihovih nasljednika i svjetovnih vladara knjaza Danila i knjaza Nikole”,¹¹ unesena je odredba da se u državnu imovinu između ostalog upiše „sva numerisana riznica, u kojoj dolazi historičko oružje i ostale dragocjenosti... sav arhiv Vojne kuće i sve što se na vojnu odnos...”¹² Time su postavljeni temelji na kojima će se kasnije graditi muzej koji će, koliko to uslovi budu dozvoljavali, voditi računa o zaštiti pokretnih spomenika

¹⁰ Novica Samardžić, *Kultura kao traganje za smislom, Crna Gora pred izazovima budućnosti*, Zbornik radova sa nacrtom programa Matice crnogorske, Cetinje, 1996. str. 74.

¹¹ Risto Dragičević, *Prilozi ekonomskoj istoriji Crne Gore (1861–70)*, Istorijski zapisi, 2, Cetinje, 1954, str. 442.

¹² Jovan Sundečić, *Financijska reforma u Crnoj Gori 1869*, Orlić – crnogorski godišnjak, god. V, Cetinje, 1869. str. 63.

istorije i kulture. Takođe, pri radionici za opravku oružja zvanj *Laboratorija*, 1870. godine formirano je odjeljenje za čuvanje ratnih trofeja, budućih muzejskih predmeta. Donošenjem *Zakona o Knjaževskoj crnogorskoj biblioteci i muzeju* 1896. godine, i njihovim smještanjem u zgradu *Zetskog doma* na Cetinju, stvoreni su uslovi za čuvanje predmeta kulturne baštine po standardima mnogo razvijenijih zemalja. Takođe, treba istaći da nijesmo zaostajali za civilizovanim zemljama kada je u pitanju zakonska zaštita i u međunarodnim okvirima, jer Knjaževina Crna Gora je potpisnica *Haške konvencije o zakonima i običajima rata na kopnu* iz 1899. godine, prvog međunarodnog pravnog akta koji, između ostalog, sa dvije odrednice definiše odnos prema kulturnoj baštini, insistirajući na preduzimanju svih potrebnih mjera da se sačuvaju sakralni objekti i objekti namijenjeni nauci i umjetnosti. U Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca i Kraljevini Jugoslaviji na snazi su bile dvije naredbe iz 1921. godine, *Naredba o zaštiti umjetničkih djela i starina* i *Nardba o očuvanju i održavanju predmeta istorijske, naučne, umjetničke vrijednosti i vrijednosti prirodne ljepote*.

Zaštita pokretnih i nepokretnih kulturnoistorijskih spomenika u Crnoj Gori bila je u nadležnosti Narodnog muzeja na Cetinju, od njegovog osnivanja 1926. do formiranja Zavoda za zaštitu i naučno istraživanje spomenika kulture i prirodnih rijetkosti 1948. godine. Godine 1960. ovaj Zavod je reorganizovan u dvije ustanove Zavod za zaštitu spomenika kulture i Zavod za zaštitu prirode. Godinu dana kasnije ustanovljen je i centralni registar zaštićenih spomenika kulture. U Kotoru je od 1980. radio Opštinski zavod za zaštitu spomenika kulture, koji je dvije godine kasnije reorganizovan u Regionalni zavod za zaštitu spmenika kulture. Godine 1999. Arheološka zbirka Crne Gore, koja je šezdesetih godina prošlog vijeka izdvojena iz Muzeja Titograda, s tendencijom da bude okosnica razvoja arheologije Crne Gore, prerasta u Centar za arheološka istraživanja.

Od 1926, kad je osnovan Narodni muzej na Cetinju, do 1995. godine u Crnoj Gori je osnovano osamnaest institucija koje se bave muzejskom djelatnošću prikupljaju, čuvaju, štite, prezentuju i valorizuju pokretne kulturnoistorijske i umjetničke predmete. Među njima je deset muzeja koji funkcionišu kao samostalne ustanove i osam u sastavu institucija sa kompleksnim radnim i programskim sadržajima, kakvi su centri za kulturu. Takođe, postoje i četiri ustanove, osnovane od strane lokalne uprave, čija djelatnost nije primarno muzejska, ali posjeduju određeni fond predmeta koji po svom značaju zaslužuju muzeološku valorizaciju.

Prethodno navedeno je samo kratak osvrt na institucionalnu zaštitu i valorizaciju nepokretnih i pokretnih spomeničkih fondova Crne Gore. Što se ti-

če pravne zaštite kompletne crnogorske kulturne baštine možemo zaključiti da je bila, i da je sada, dobro razrađena i da je pokrivala i pokriva sve segmente djelatnosti. U periodu od 1949. do 1992. godine pravnu zaštitu nepokretnih spomenika kulture, cjelina i prirodnih rjetkosti definiše sedam zakona i četiri pravilnika, kao i dvije odluke koje se odnose na proglašenje Kotora za kulturnoistorijsko dobro od posebnog značaja i na opšte uslove o izvode-nju radova na objektima u njegovom zaštićenom prirodnom i kulturnoisto-rijskom području.

Takođe, u periodu od 1965. do 1993. godine donesena su tri zakona i če-tiri pravilnika o muzejima i muzejskoj djelatnosti. Što se tiče bibliotečke i ar-hivske legislative od 1945. do 1994. godine doneseno je četrnaest zakona, tri uredbe, četiri pravilnika i jedna odluka.

Iznošenje ovih statističkih podataka nije slučajno, iz razloga što bi na osnovu njih mogli zaključiti da je naša kulturna baština, kao fundament našeg kulturnog ideniteta koji ulazi u korpus etničkog, nacionalnog ili državnog, potpuno zaštićena i naučno i stručno valorizovana. Međutim, realnost je sasvim drugačija. Malo je što ispoštovano od onoga što su nam zakoni, odluke i pravilnici diktirali, tako da su nam sada naša kulturna dobra, pogotovo nepokretna, u najvećem broju u stanju zapuštenosti i propadanja. O tome detaljno izvještava i publikacija *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, koju je izdalo Mini-starstvo kulture i medija Republike Crne Gore, 2006. godine. Bez namjere da prozivamo ili tražimo krivca za stanje u kojem se sada nalazi naša kulturna baština, neminovno se nameće ubjeđenje da su to institucije, osim nedostatka finansijskih sredstava, u čijoj nadležnosti i obavezi je bilo sistematsko progra-miranje i realizovanje aktivnosti na njenoj zaštiti i valorizaciji, kao i bespogo-vorno poštovanje zakona. I ono pozitivno što je urađeno na tom planu, uglav-nom su rezultati profesionalne etike i entuzijazma malobrojnih pojedinaca.

Da bi se konačno prevazišla ovakva situacija i odnos prema njoj bio još vi-še u skladu sa evropskim standardima i propisima, posljednjih godina se pri-bjegli određenoj institucionalnoj reorganizaciji i donošenju novih zakona i pra-vilnika. Tako je Zavod za zaštitu spomenika Crne Gore i Regionalni zavod za zaštitu spomenika iz Kotora integrisan u jednu ustanovu – Upravu za zaštitu kulturnih dobara, a Centar za arheološka istraživanja je reorganizovan u Cen-tar za arheologiju i konzervaciju. Godine 2010. donesena su četiri nova zakona – o zaštiti kulturnih dobara, o muzejskoj, o bibliotečkoj i o arhivskoj djelatno-sti, i veći broj pravilnika sa bližim propisima u obavljanju djelatnosti. Po prvi put je donesen i *Zakon o zaštiti nematerijalnih kulturnih dobara*, ali će njego-va primjena biti moguća tek nakon njihovog registrovanja, nakon što je oba-vljeno evidentiranje. Već su preduzete i konkretne mjere u njihovom sprovo-

đenju, naročito kada je u pitanju zaštita odedenog broja nepokretnih spomenika i istraživanje arheoloških lokaliteta, kao i njihova turistička promocija.

Vrijeme će pokazati koliko će biti djelotvorni najnoviji zakonski propisi i institucionalne reorganizacije u unapređivanju, zaštiti i sveukupnoj valorizaciji naše kulturne baštine. Međutim, ono što zabrinjava jeste da su već odrađene neke aktivnosti koje nemaju zakonsko utemeljenje i koje devastiraju kulturni identitet određenog prostora. Kada ovo kažem prvenstveno mislim na novoformirani lapidarijum u dvorištu Biljarde, sačinjen od stećaka odnesenih iz Banjana i prostora Pljevalja. Na taj način nametnuta je nerealna kulturna slika Cetinja i naročito Biljarde, i strahovito devastiran kulturni prostor i identitet Banjana i Pljevalja. Takođe, autorizovani aktuelni projekat *Valorizacija i revalorizacija kulturnih dobara Crne Gore*, za čiju realizaciju je predviđeno nekoliko mjeseci, nema zakonsko utemeljenje. To je veoma kompleksan posao i proces koji se mora u kontinuitetu obavljati u institucijama nadležnim za taj posao, i naročito u Upravi za zaštitu kulturnih dobara Crne Gore. Navedene aktivnosti nijesu potvrda o namjernom devastiranju ili devalviranju naših kulturnih vrijednosti, već o brzopletom donošenju odluka o realizaciji određenih projekata, kao i o neznanju u primjenjivanju novodonesenih zakonskih propisa.

Uslovi koje ćemo morati ispunjavati kao buduća članica Evropske zajednice neminovno će uticati i na mnogo odgovorniji, profesionalniji i kreativniji odnos prema kulturnoj i prirodnoj baštini Crne Gore. Pritom, moraćemo se dobro potruditi kod razvijanja građanske svijesti o njenom značaju i da se u skladu sa tim odnose prema njoj, ali i insistirati na većem poštovanju profesionalne etike. To će biti od odlučujućeg značaja da je konačno shvatimo i tretiramo ne samo kao svjedočanstvo trajanja i postojanja na ovom prostoru i bitan konstitutivni element kvaliteta življenja već prvenstveno kao potvrdu sopstvenog identiteta u evropskoj i svjetskoj zajednici država i naroda. Tako će se prevazići i opasnost, koju globalizacija kulture nosi, da zauvijek nestanu one naslijeđene vrijednosti koje nas čine specifičnim u odnosu na druge, ili da budu adoptirane u kulturni korpus drugih država ili naroda.

LITERATURA

- [1] Risto Dragičević, *Prilozi ekonomskoj istoriji Crne Gore (1861–70)*, Istorijski zapisi, 2, Cetinje, 1954.
- [2] Tihomir Gligorić, *Osobine naroda*, BINA, Banja Luka, 2007.
- [3] Zagorka Golubović, *Poruke i dileme minulog veka*, IP Filip Višnjić, Beograd, 2006.
- [4] Dragan Koković, *Pukotine kulture*, Prometej, Novi Sad, 2005.
- [5] Anđelko Milardović, *Mali leksikon globalizacije*, CPI, Zagreb, 2002.
- [6] Zorica Mrvaljević, *Crnogorska narodna nošnja*, Muzeji i galerije Podgorice, Podgorica, 2006.
- [7] Pavel Apolonovič Rovinski, *Crna Gora u prošlosti i sadašnjosti*, tom IV, Cetinje – Sremski Karlovci – Novi Sad, 1994.
- [8] Novica Samardžić, *Kultura kao traganje za smislom*, Crna Gora pred izazovima budućnosti, Zbornik radova sa nacrtom programa Matice crnogorske, Cetinje, 1996.
- [9] Jovan Sundečić, *Financijska reforma u Crnoj Gori 1869*, Orlić – crnogorski godišnjak, god. V, Cetinje, 1869.
- [10] Pero Šoć, *Prilozi za kulturnu istoriju Crne Gore*, Beograd, 1939.
- [11] *Evropsko kulturno nasljeđe*, Savjet Evrope 2000. godine, Ministarstvo kulture i medija Republike Crne Gore, Podgorica 2005.
- [12] *Smjernice za razvoj zakonodavstva i upravnih sistema u oblasti kulturnog nasljeđa*, Savjet Evrope 2000. godine, Ministarstvo kulture i medija Republike Crne Gore, Podgorica 2005.
- [13] *Stanje kulturne baštine Crne Gore*, Ministarstvo kulture i medija Republike Crne Gore, Podgorica, 2006. godine.

Zorica MRVALJEVIĆ

CULTURAL IDENTITY AND THE GLOBALIZATION

Summary

The process of globalization, and in particular the commitment to membership in the European Union, involves significant changes in all spheres of life of the members of the community, and certainly in the field of culture. To what extent the culture will change depends on several factors, but primarily on the speed and stability of economic development, higher living standards, social security, etc. In addition, decision-makers in developing or less developed countries, such as Montenegro, must express a willingness and an adequate mobility to modify certain mostly disincentive behavioral norms, which often result in inaction or indifference towards the tradition and legacy of cultural and natural values.

Traditional values, emerging at a time of centuries-long struggle for survival, largely underlie the Montenegrin cultural identity. A large portion of these values can significantly stimulate modernity, but in our tradition there are a lot of positive values, experiences and messages, which can be very inspirational in the creation and preservation of identity, which is recognizable and competitive in the current processes of European and world globalization. First of all it refers to that part of our cultural heritage that is or will be found in the corpus of legally protected tangible and intangible cultural goods, and movable and immovable cultural monuments and spiritual values.

For the identity of the state and people, brands in the economy, tourism, local arts and crafts, etc. are very important. Montenegro with its constitutional title of ecological state has the opportunity and the obligation in this regard to express respect for the traditional goods and distinctive products, as well as cultural and natural specificities.

Conditions that must be fulfilled for entry into the European Union will inevitably lead to a far more responsible, professional and creative attitude towards cultural and natural heritage. It will be crucial that we finally understand and treat the heritage not only as evidence of life and existence in this region and an important constituent element of quality of life, but rather as an acknowledgement of our own identity in the European and world community of states and peoples.